

М. А. Погорецький та ін.] — К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. — С. 32—34.

4. Дергач Л. Одночасний (груповий) обшук / Л. Дергач // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / [відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. — К. : Атіка, 2010. — Т. VI : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). — С. 515.

5. Дергач Л. В. Розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами, у сучасних умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Дергач Леонід Валентинович. — К.: НАВС. — 2011. — 21 с.

6. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями): дис. на здобуття наук. ступеня ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” / Шехавцов Руслан Миколайович. — Національна академія внутрішніх справ України. К.: — 2003. — 170 с.

7. Теорія і практика протидії вимаганням оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України : [монографія] / А. В. Баб'як, І. О. Крепаков, О. С. Омельченко та ін. — Львів : Галиц. вид. спілка, 2012. — 248 с.

8. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования / В.Е. Коновалова: [монографія]. — Харьков: Факт, 2001. — 311 с.

9. Лисенко В. В. Особливості тактичних операцій у розслідуванні податкових злочинів // Науковий вісник НУ ДПС України (економіка, право) / В. В. Лисенко, О. П. Дзісяк. — 1(52). — 2011. — С. 243-250.

10. Архів Стаханівського міського суду Луганської області. Справа № 432/1216/13-к за ч. 1 ст. 289, ч.2 ст. 189 КК України (провадження № 1-кп/432/85/2013), розглянута 26 березня 2013 року.

11. Архів Миронівського районного суду Київської області. Справа № 1017/5638/12 (Єдиний унікальний № 1017/5638/12) за ст. 189 ч. 4 КК України, яка розглянута 20 лютого 2013 року.

УДК 340.12

С.Ф. Орлов, професор кафедри філософії, політології та юридичної логіки ЛьвівДУВС, к.філос.н., доцент

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ВИМІР КОМУНІКАТИВНОГО ВИШКОЛУ ЮРИСТА

У статті досліджується проблематика морально-етичного виміру комунікативного вишколу юриста з точки зору філософсько-правових інтенцій. Простежується, що дослідження комунікативного вишколу юриста вможливило розкриття природи взаємодії людини та права, громадянина та держави, дії правової норми, що знаходиться не лише в тексті закону, правової норми чи юридичного акту, а, передовсім у соціокультурній дійсності.

Ключові слова: мораль, етика, комунікація, юрист, філософія права.

В статье исследуется проблематика морально-этического измерения коммуникативной подготовки юриста с точки зрения философско-правовых интенций. Прослеживается, что исследование коммуникативной подготовки юриста делает возможным раскрытие природы взаимодействия человека и права, гражданина и государства, действия правовой нормы, что находится не только в тексте закона, правовой нормы или юридического акта, а прежде всего в социокультурной действительности.

Ключевые слова: мораль, этика, коммуникация, юрист, философия права.

This article examines the problems of moral and ethical dimension of communication training lawyer from the point of view of the philosophical and legal intentions. There is evidence that the study of communicative preparation of a lawyer will make it possible to disclose the nature of the interaction of man and the rights of the citizen and the state of the legal norm, which is not only in the law, regulations, or legal act, and especially in the socio-cultural reality.

Keywords: morality, ethics, communication, lawyer, legal philosophy.

Постановка проблеми. У сьогоднішніх умовах юрист зобов'язаний володіти багатовекторним вишколом, котрий передбачає: самостійність і схильність до ризику, здатність акумулювати плінні потоки інформації, культивувати думки та погляди, вести дискусію, визнавати верховенство права, моральні цінності, постійно підвищувати свою ерудованість і компетенцію тощо. Наведені вище базові аспекти вишколу юриста можна продовжити й до безмежності, враховуючи сьгодні вимоги та потреби глобалізаційного підходу до розвитку суспільства та держави.

Необхідність актуалізації нового виміру мислення, суспільної поведінки, які б відповідали вимогам побудови громадянського суспільства та демократичної і правової держави, підкреслює важливість саме морально-етичного виміру комунікативного вишколу юриста. Власне в цьому аспекті вагомим є моральний підхід до закону та права, який, в рамках нівелювання останніми засад патріотизму та гуманізму, виражає їх неефективність і аморальність.

Виклад основного матеріалу. Здатність людини до комунікації (вміння спілкуватися), не залежно від стадій розвитку соціального буття, сфер життя і діяльності, — це стержень будь-якої практичної суті ідентичного визначення особистості. Хоча слід відзначити, що ця здатність людини протягом тривалого часу трактувалася вченими в рамках всього лиш буденної свідомості. Для прикладу М.І. Фетохін вказує на розуміння здатності комунікації як марної трати часу чи максимум — проведення вільного часу. «Проте, — зазначає дослідник, — в межах розвитку суспільно-економічних факторів, оптимізації людського буття наука та юридична практика звернули увагу на феномен людського спілкування, вирізнівши в ньому комунікативні властивості, котрі ефективно впливають на суб'єктів слідчих дій і позитивно позначаються на проведенні інших процесуальних дій» [9, с. 5]. У цьому контексті важливістю набувають зміст і структура службової комунікації юриста. Більше того, на думку А.Н. Асадова, Н.Н. Покровської і О.А. Косалімової, оцінювати комунікативну ефективність можна лише з точки зору її цілей. Тобто мова йде про ступінь досягнення поставлених цілей або вирішення вихідної проблеми. Точніше буде включити у визначення ефективності не лише оцінку досягнутого результату, але і затрачених на те ресурсів: фінансових коштів, емоційних та інтелектуальних зусиль, часу і так далі [1, с. 8–9]. Звісно, необхідно враховувати вплив на комунікативну ефективність і психологічних, технічних, організаційних, культурних, суспільних, правових та ін. факторів.

У принципі класична «філософія свідомості» часом трансформується саме у «філософію комунікації», а проблеми комунікаційної здатності починають визначати горизонти етичних досліджень, вирізняючи необхідність становлення і вивчення морально-етичного виміру комунікаційного вишколу людини. Увага до означеного виміру не є випадковою, зважаючи на те, що власне спілкування пронизує усі сфери як суспільного буття так і життя людини. Безумовно, те, що найпростіше з вигляду нерідко насправді виявляється найскладнішим за суттю. Це твердження, деякою мірою, можна імплементувати і в феномен комунікаційного вишколу, беручи до уваги, що власне у цьому феномені, немов у фокусі, відображені основні характеристики людського буття.

За допомогою філософського аналізу можемо простежити взаємозв'язок між терміном «спілкування» і категорією «буття». До прикладу М.М. Бахтін підтримує думку про буттєву природу спілкування, підкреслюючи: «саме буття людини ... — глибоке спілкування. Бути — означає спілкуватися» [2, с. 312]. Схожою є позиція К. Ясперса, який стверджував, що спілкування — це універсальна умова людського

буття. І.А. Ільєєва продовжує розвивати ясперський підхід і уточняє, що спілкування є «способом буття людської сутності», «способом буття культури», «історичним способом буття культури і людини в культурі того чи іншого типу» [4, с. 7]. Проте, в даному конкретному випадку слід уточнити, що спілкування є лише одним із способів існування культури. Це дозволяє трактувати комунікаційний вишкіл в онтологічному вимірі самої людини, не беручи до уваги суспільства та природи, зважаючи на обов'язковість присутності спілкування як невід'ємної частини формування суспільства.

Комунікативний процес регулюється, передовсім, моральними цінностями, ідеалами, принципами і нормами. Правова регуляція не може охопити всі тонкощі, всі нюанси, все різноманіття, всю глибину цього загадкового «комунікативного світу». Поза сумнівом, комунікативний вишкіл детермінується і регулюється не лише моральними імперативами, а й психологічними, соціальними, естетичними і навіть фізіологічними та медичними факторами. Однак, як свідчить досвід, саме моральні поштовхи, в кінцевому рахунку, визначають спрямованість, духовну забарвленість, ціннісну орієнтацію усіх реальних аспектів комунікативного вишколу. Власне на переконання В.І. Сафьянова, спілкування є тією сферою, де мораль стає дійсністю, де перетинаються сфери належного і суцього. Саме у спілкуванні реалізуються ті чи інші моральні цінності [8, с. 46–48].

У принципі, система права є формою взаємодії формально-правових особистостей, а зовнішній системі світ — у людському вимірі — це соціальні взаємодії, які не підпорядковуються принципам рівності. Досліджуючи особливості правового спілкування в рамках римського права, слушно з цього приводу, зауважує Д.В. Дождев, сприйняття цієї взаємодії як комунікації, визначається, перш за все, комунікативними властивостями суб'єктів права, які, проте, як елементи системи — при аналітичному підході — аж ніяк не потребують цих властивостей. Семіотична сторона взаємодії є необхідною лише за умови, що вона дана як об'єктивна характеристика більшості доступних для сприйняття актів взаємодії, тоді як самі форми взаємодії, зв'язки і відносини, що формують систему, актів повідомлення і сприйняття не передбачають. Своєю чергою відтворення сутнісних властивостей системи в конкретних зв'язках і відносинах — як єдиних формах її буття — фіксується і в конститутивному акті, що володіє комунікативною стороною, яке, проте, не зводить сама взаємодія до комунікації, але підпорядковує принципам системи (права) комунікацію в її семіотичному, синтаксичному та прагматичному аспектах [6, с. 102-103]. Тобто, згідно з переконаннями дослідника, на цьому рівні узагальнення правова комунікація вибудовується як безперервне трансформування учасників правового спілкування у правові суб'єкти, як і формування відносин оснований на правових принципах структурується у систему правової взаємодії. Себто, формальна рівність як принцип права формує усю систему як постійне та відтворене в безперервній низці конститутивних актів визнання іншого як рівного собі, що — стосовно зовнішніх елементів системи — означає рівний (еквівалентний) розподіл релевантних зовнішніх об'єктів між учасниками такої взаємодії і засвоєння їх системою, інтеграцію таких об'єктів в систему права в якості змісту відповідних правовідносин. Отже правове спілкування постає системою еквівалентного обміну, а розвиток права — поступовим поширенням цієї системи (принципу рівності і еквівалентності) на щоразу ширше коло явищ і поступальним вдосконаленням еквівалентності, наданням принципу рівності абстрактнішого й універсальнішого значення [6, с. 104–105].

Більше того, як засвідчує у своїх дослідженнях К.О. Романова, до цілей юридичної взаємодії слід віднести: спонукання суб'єктів до вчинення чи утримання від вчинення юридично

значущих дій; обмін правовою інформацією; формування високого рівня правосвідомості та правової культури тощо. Для реалізації зазначених цілей комунікативний вишкіл юриста повинен базуватися на принципах законності, справедливості, найбільш повному і послідовному забезпеченні прав і свобод людини і громадянина, гуманізму і т.д. Крім того, дослідниця запропонувала наступні підстави видової градації комунікативного вишколу юриста: залежно від рівня виділяють комунікацію у правотворчості, правозастосуванні, в процесі тлумачення юридичних норм; на мікрорівні (між окремими індивідами) і макрорівні (між колективними суб'єктами, державами); від структури — просту і складну комунікації; від змісту — нормативну та індивідуально-правову; від суб'єктів — офіційну і неофіційну; іноді — постійну і тимчасову; від сфери — внутрішньодержавну і міждержавну тощо [7, с. 10]. Власне кажучи комунікація, трактована в такому ракурсі, сприяє модернізації відносин у процесі обміну інформацією, накопиченню вагомого історичного досвіду, формуванню нових навиків і знань, підвищенню правосвідомості тощо.

Західна правова наука розвивається в умовах постійної конкуренції ідей, яка і породжує такий феномен, як науковий дискурс, зважаючи на те, що саме дискурс є «серцевиною» наукової комунікації, діалогом, в ході якого формуються нові аргументи, що змінюють конфігурації теоретико-правових формувань. При цьому резюмується не лише наявність різних точок зору і підходів, а й існування того загального, що об'єднує усіх учасників наукової комунікації і обумовлює саму її можливість. Як зазначає А.В. Поляков: «Усі форми суспільної поведінки, котрі призводять до утвердження, конкретизації і зміни правових норм, незалежно від того чи є вони індивідуальними чи загальними, повинні належати до правової комунікації» [5, с. 37]. Адже неодноразово вже наголошувалося на тому, що в правовій комунікації ми маємо справу з щоденними правовими діями, розпочатими в повсякденному житті громадянами і правовими суб'єктами, які змінюють орієнтації своєї поведінки залежно від уже соціально встановлених правових експлікацій як частини первинної системи права, в той час як вся заснована на рішеннях діяльність за допомогою добре організованого і бюрократизованого юридичного персоналу держави, в тому числі законодавча, виконавча і судова, належить до вторинної системи права [10, с. 41]. Себто, правова комунікація, в даному випадку, не зводиться лише до процесу обміну інформацією, зважаючи на те, що як акт спілкування вона включає три сторони: комунікативна (обмін інформацією); інтерактивна — (організація взаємодії); перцептивна (процес сприйняття, оцінки, взаєморозуміння).

Безумовно комунікаційний вишкіл передбачає спрямування вбік високих моральних цінностей, опанування високої психологічної і моральної культур, освоєння «техніки» спілкування тощо. За таких умов людина формує високий рівень особистого комунікаційного вишколу, духовний вимір якого характеризується орієнтацією на гуманістичні цінності, урахуванням природних і соціальних особливостей індивідуальностей учасників комунікаційного процесу, вирізняючись високою моральністю вибору засобів спілкування, що повноцінно відповідають гуманістичним цінностям. Крім того, в рамках тематики нашого дослідження, для комунікативного вишколу юриста істотними є правособ'єктний, інституційний та нормативно-процедурний, як і рольовий та цільовий зрізи спілкування, у вже звуженому соціальному вимірі, що зумовлено складом залучених до нього учасників, безпосереднім приводом для спілкування і сильно спеціалізованими допоміжними засобами — мовою (терміни та формули) спілкування, ритуалом і законною процедурною послідовністю процесу спілкування як комунікаційної та ціннісно-орієнтованої взаємодії, своєрідністю

прийомів і засобів переконання і примусу та іншими можливими засобами [3, с. 83].

Це наштовхує на переконання, що, все ж таки, комунікаційний вишкіл безсумнівно містить моральний зміст, адже відбувається трансформація від простого поверхневого контакту в анонімному спілкуванні до духовного взаємопроникнення вільних особистостей в «глибинному спілкуванні». Отже комунікаційний вишкіл передбачає спілкування як можливу сферу вільного вибору є полем реалізації моральних цінностей, принципів, норм. «Говорячи про моральну культуру спілкування, — зазначає В.І. Сафьянов, — мають на увазі моральність мотивів спілкування, спрямованість моральних цінностей, цілей, почуттів, рівень розвитку моральної свідомості» [8, с. 129]. Тобто моральна культура спілкування є його інтеграційною основою.

Підсумовуючи можемо відзначити, що дослідження комунікативного вишколу юриста вможливить розкрити природу взаємодії людини та права, громадянина та держави, дії правової норми, що знаходиться не лише в тексті закону, правової норми чи юридичного акту, а, передовсім у соціокультурній дійсності. Своєю чергою держава, здійснюючи свої функції, може використовувати виключно правові складові спілкування зі своїми громадянами, як і, зрештою, зі всіма іншими інститутами суспільства. Слід брати до уваги й те, що комунікаційний вишкіл юриста сприяє забезпеченню реального режиму формування демократичної і правової держави. Більше того, комунікаційний вишкіл юриста повинен включати в себе цінності, що орієнтують процес спілкування загалом, підвищують рівень розвитку та особливості суб'єктів спілкування, їх здатності до взаєморозуміння, міру оволодіння способами, засобами, прийомами, правилами комунікаційного процесу тощо. Врешті решт комунікаційний вишкіл юриста — це втілення засад культури усього суспільства, та й формується він у процесі взаємодії з культурою ведення діалогу в рамках мікро— і макросередовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асадов А.Н. Культура делового общения : учебное пособие / А.Н. Асадов, Н.Н. Покровская, О.А. Косалимова. — СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2010. — 156 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. — М. : Искусство, 1979. — 423 с.
3. Графский В.Г. Правовое общение в прошлом и настоящем / В.Г. Графский // Право и политика. — № 1. — 2011. — С. 76—83.
4. Ильева И.А. Культура общения : Опыт философско-методологического анализа / И.А. Ильева. — Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1989. — 169 с.
5. Поляков А.В. Постклассическое правоведение и идея коммуникации / А.В. Поляков // Правоведение. — № 2. — 2006. — С. 26—43.
6. Правовое общение. Постановка проблемы : монография / [Н.В. Варламова, Д.В. Дождев, Н.Н. Ефремова, Л.Е. Лаптева] : [и др.] ; Отв. ред. : Л.С. Мамут. — М. : Юрлитинформ, 2012. — 208 с.
7. Романова Е.А. Правовая коммуникация : общетеоретический анализ : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук; специальность 12.00.01 — теория и история права и государства ; история учений о праве и государстве / Е.А. Романова. — Саратов, 2011. — 22 с.
8. Сафьянов В.И. Этика общения : учебное пособие / В.И. Сафьянов. — М. : Изд-во МГУП, 1998. — 163 с.
9. Фетюхин М.И. Этико-педагогические основы оптимизации служебного общения юриста / М.И. Фетюхин. — Волгоград : Изд-во ВолГУ, 1999. — 112 с.
10. Krawietz W. The Concept of Law Revised — Directives and Norms in the Perspectives of a New Legal Realism / W. Krawietz // Ratio Juris. — № 1. — 2001. — Vol. 14. — P. 34—46.